

Azərbaycan Tibb Universiteti
Psixiatriya kafedrası
Müalicə Profilaktika Fakültəsi
Ümumi psixopatologiya



Mühazirə 4

Psixi fəaliyyətin affektiv sferası. Təəsüratın
tərifı. Təəsüratın psixifizioloji xüsusiyyətləri.
Emosiyaların pozuntuları.

Psixi fəaliyyətin affektiv sferası. Təsüratın tərifi.
Təsüratın psixofizioloji xüsusiyyətləri. Emosiyaların
pozuntuları.



EMOTİO – OYANDIRIRAM, HƏYACANLANDIRIRAM

Emosiyalar insan həyatının bütün cəhətlərini:əmək qabiliyyətini, istirahətini, adamlar arasında ünsiyyətini və s. daima müşaiyət edən proses olub müxtəlif qıcıqlara qarşı orqanizmin mürəkkəb psixofizioloji reaksiyasıdır.

Emosiya –daxili və xarici stimullara xüsusi psixofizioloji reaksiyadır. Emosiyaların təsiri altında insan özünə xoş gələn nə varsa, ona doğru meyl göstərir və əksinə xoşagəlməyən qıcıqlardan uzaqlaşmağa çalışır. Təsuratla bağlı hisslərimiz nəinki psixoloji, bioloji, eyni zamanda sosioloji bir prosesdir. Emosional reaksiyaların rəngarəngliyi, coşğunluğu, davamlılığı və s. hər bir adamın yaşı, intellekti, mədəni səviyyəsi, xasiyyəti və digər şəxsi keyfiyyətləri ilə sıx bağlıdır. Belə ki, insan emosiyaları subyektiv xarakter daşıyır.

Emosiyaların mənşəyi haqqında nəzəriyyələr

Periferik nəzəriyyə- emosiyaların mənşəyi haqqında periferik nəzəriyyənin əsas mənası məşhur bir paradoksa öz əksini tapmışdır: “ Ağladığımız üçün kədərlənirik, titrədiyimiz üçün qorxuruq ”. Bu nəzəriyyədə emosiyaların meydana çıxmasının başlıca səbəbinin xarici təsirlər, mühit dəyişiklikləri olduğu əks olunmuşdur. Periferik nəzəriyyənin tərəfdarları emosiyaların yaranmasını müəyyən fizioloji proseslərin, visseral orqanlarda baş verən oyanmanın təcəssümü ilə izah edirlər.

Mərkəzi nəzəriyyənin tərəfdarları emosiyaların meydana çıxması zamanı təzahür edən fizioloji dəyişiklikləri orqanizmin mövcud situasiyaya uyğun hazırlığı ilə, emosiyaların yaranmasını isə talamus, hipotalamus, limbik sistem kimi mərkəzlərin oyanması ilə izah edirlər.

Emosiyaların mənşəyi haqqında nəzəriyyələr

İnformativ nəzəriyyə- emosional təcrübələrin mövcud olan aktual ehtiyaclar, subyekt tərəfindən toplanmış təcrübə və əldə olunmuş məlumatlar əsasında onu təmin etmək imkanının dəyərləndirilməsi ilə izah olunur.

Koqnitiv-fizioloji nəzəriyyə iddia edir ki, emosional vəziyyətin yaranması qəbul olunmuş qıcıq və təzahür edən somato-vegetativ dəyişikliklərdən əlavə, fərdin keçmiş təcrübə və meydana çıxan situasiyaların subyektiv dəyərləndirilməsi ilə əlaqəlidir.

Emosiyalar müxtəlif koqnitiv prosesləri, fərdin maraq və dəyər dairəsini təmin edən subyektiv amillərdir. Digər tərəfdən isə emosiyalar fərdin fizioloji xüsusiyyətləri ilə xarakterizə olunur.

Emosiyaların fizioloji olaraq yaranması baş beynin kortiko-subkortikal strukturlarının, xüsusi ilə hipotalamusun fəaliyyəti nəticəsində həyata keçirilir. Hipotalamusun , həmçinin tərkibində olan simpatik və parasimpatik sinir mərkəzlərinin qıcıqlanması da öz növbəsində emosiyaların yaranması və onların keyfiyyət xüsusiyyətlərini izah edir. Məhz bu səbəbdən istənilən emosional reaksiya nəzərəçarpan nəbz , arterial təzyiq, tənəffüsün tezliyi , orqanların qan təchizatı, biokimyəvi göstəricilər və digər vegetativ dəyişikliklərlə müşayiət olunur.

Emosiyaların xarici təzahürləri mimiki ifadələr, poza və pantomimika.

Beləliklə, emosiya psixoloji, fizioloji (somato-vegetativ), motor (hərəki) komponentləri özündə birləşdirən mürəkkəb çoxpilləli prosesdir. Üstəlik, emosiyaların fərqli təzahür formaları ilə sözü gedən səviyyələr müxtəlif şəkildə uyğunlaşa bilər.

Emosiyaların klassifikasiyası

nişanəsinə görə



Müsbət

Məmnunluq

Şənlik

Sevinc...



Mənfi

Qeyri-məmnunluq

Qəginlik

Kədər...

ambivalentlik

Emosiyaların klassifikasiyası

Protopatik

Ibtidai, subkortikal

Epikritik

Ali, kortikal

Emosional təzahürlər

- **Emosional reaksiyalar** – hər hansı bir təsirə, təəsürata bilavasitə subyektiv cavabdır.
Affekt – gözlənilməyən və həyati əhəmiyyətli vəziyyətin dəyişməsi ilə əlaqədar güclü və qısa müddətli emisyanın təzahürüdür.
- **Emosional vəziyyət:** əhval-ruhiyyə - nisbətən zəif ifadəli, müəyyən müddət ərzində fərdin bütün şəxsi xüsusiyyətlərini əhatə edərək onun fəaliyyət və davranışına təsir edən emosional vəziyyətdir.
Ehtiras – güclü qıcıqların təsiri altında, məsələn, yaradıcılıqla məşğul olmaq, sevgi hissə ilə əlaqədar meydana çıxan və uzun müddət davam edən emosional hal
- **Emosional xüsusiyyətlər** – fərdin daha dayanıqlı emosional xüsusiyyətləri: emosional oyanıqlıq, emosional labillik, emosional rigidlik, emosional qıcıqlılıq

Emosiyaların klassifikasiyası: fizioloji proseslərə təsirinə görə



Stenik (həyat fəaliyyətini
yüksəldən-qəzəb, sevinc)



Astenik (həyat fəaliyyətini
endirən – qəm)

Emosiyaların pozuntuları: emosional reaksiyaların pozuntusu

Fizioloji affekt

- Affekt – emosional halın güclü və qısamüddətli dəyişməsi
- Adekvat qıcıqlar nəticəsində yaranır
- Düşüncə pozulmur
- Amneziya ilə nəticələnmir
- Şəxs ictimai hərəkətlər etmir, edərsə məsuliyyət daşımır

Patoloji affekt

- İntensiv və gözlənilməz psixi travma nəticəsində yaranmış qısa müddətli, düşüncənin pozulması ilə təzahür edən patoloji emosional reaksiyadır
- Qeyri adekvat səbəblər nəticəsində yaranır
- Düşüncə pozulur
- Amneziya ilə nəticələnir
- Şəxs ictimai təhlükəli hərəkət edərsə, məsuliyyət daşımır

Əhval-ruhiyyənin
pozulması

Emosional davamlığın
pozulması

**Emosional
vəziyyətlərin və
xüsusiyyətlərin
pozulması**

Emosional adekvatlığın
pozulması

Emosional intensivliyinin
pozulması

Emosiyayaların intensivliyinin pozulması

- **Emosional hiperesteziya** – küskünlük, emosional həssaslığın artması
- **Emosional hamarlanma** - əvəllər şəxsə xas olan emosional fərqləndirilmənin itməsi
- **Emosional solğunluq** - adekvat emosional reaksiyaların itməsi ilə təzahür edilən, hissiyatsızlıq, biqanəlik, tam emosional düşgünlük («emotional iflic») jestlərin və mimikanın intensivliyinin enməsi ilə müşahidə olunur.
- **Apatiya** – etinasızlıq, maraqsızlıq, laqeydlik, ətrafdakı hadisələrə, öz valideynlərinə, keçmişə və gələcəyə tam qayğısızlıq, qeydsizlik, marağ göstərməmək vəziyyətidir.

Emosional adekvatlığın puzulması

- **Emosional qeyri adekvatlıq** – emosional reaksiyanı törədən səbəbə keyfiyyətçə uyğun gəlməyən emosiyanın yaranması
- **«Şüşə və taxta» simptomu** – emosional solgunluğun eyni zamanda həssaslıqla, kəvrəkliklə birlikdə rast gəlinir

Emosional davamlığın pozulması

- **Emosional labillik** - əhval ruhiyyənin səbəbsiz və asanlıqla dəyişməsinə deyilir
- **Emosional eksplozivlik** – süstlük, çətin hərəkətlilik eyni zamanda emosional «partlama», impulsivlik ilə birgə rast gəlir
- **Emosional kövrəklik** – emosional zəiflik əlamətləri ilə özünü biruzə verən hala deyilir. Beyin damar, üzvi, intoksikasion və infeksiyon xəstəlikləri zaman rast gəlir.

Əhval-ruhiyyənin pozulması: əhval-ruhiyyənin patoloji yüksəlməsi

- **Hipertimiya (maniakal hal)** – səbəbsiz olaraq əhvali-ruhuyyəninin yüksəlməsi ilə təzahür edən hal. Əsasən bipolar affektiv pozuntusunun maniakal fazasında və bir sıra digər hallarda rast gəlinir.
- **Eyforiya** - əhvali-ruhiyyənin azhərəkətli məzmunuz yüksəlməsinə deyilir. Narkomaniya, alkoqolizm, mərkəzi sinir sisteminin üzvi oizuntularında rast gəlinir.
- **Moriya**

Əhvaə-ruhiyyənin pozulması:

əhval-ruhiyyənin patoloji enməsi

- **Hipotimiya** – sədədiz olaraq əhvali-ruhiyyənin enməsi ilə təzahür edən hal. Nevrozlar, reaktiv hallar, psixozlar, bipolar affektiv pozuntusu zamanı rast gəlinir.
- **Disforiya** - əhvali-ruhiyyənin acıqlı, kədərli, hər şeydən narazı halda enməsidir. Epilepsiya zamanı, kəllə beyin travması, alkoqolizm və digər xəstəliklərdə rast gəlinir.

Əhvaə-ruhiyyənin pozulması:

əhval-ruhiyyənin patoloji enməsi

- **Həyacan** – həm özünün, həm də yaxın adamlarının əmin-amanlığının pozulması üçün son dərəcədə narahatlıq keçirmək hissləri ilə diqqəti cəlb edir.
- **Qorxu** – fərdə yaranmış təhlükəyə emosional reaksiya. Həyacandan fərqli olaraq, qorxu zamanı narahatçılıq obyektini konkretləşdirilmişdir. Nevrotik pozuntuların əsas simptomlarından biri kimi meydana çıxır.

Affektiv sindromlar

Depressiv sindrom

- Əhval-ruhiyyənin enməsi
- Assosiativ tormozlanma
- Hərəkət fəallığının tormozlanması

Əlavə simptomlar: somatoveqetativ pozuntular, yuxu pozulması, meyl pozulması

Depressiya intihar səbəbləri arasında birinci yer tutur

Maniakal sindrom

- Əhval-ruhiyyənin yüksəlməsi
- Assosiativ oyanma
- Hərəkət fəallığının sürətlənməsi

Affektiv sindromların kliniki variantları

Depressiv sindrom

- Ajitəli depressiya
- Melanxolik depressiya
- Maskalanmış (somatizə okunmuş) depressiya
- Apatik depressiya
- Gizli depressiya

Maniakal sindrom

- Hipomaniya
- Qəzəbli maniya
- Tormozlanmış maniya
- Qeyri produktiv maniya